

- кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 16—20. https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/13%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення: 04.09.2023).
2. Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : зб. мат-лів кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 25—27. https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/13%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення: 04.09.2023).
3. Шевчук В. М. Методологічні проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення судово-експертної діяльності. *Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя* : зб. мат-лів кругл. столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків, 2020. С. 34—41. https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/13%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%8F%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення: 04.09.2023).
4. Купіна Л. Ф. Ефективність норм трудового права: дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2021. 471 с.
5. Колодій А. М., Тернавська В. М. Правовий моніторинг — засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 95—104. DOI: 10.51989/NUL.2023.1.12 (дата звернення: 04.09.2023).
6. Порядок моніторингу впровадження та аналізу ефективності прийнятих нормативно-правових актів у сферах правового регулювання банкрутства, виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), судово-експертної діяльності, судоустрою та судочинства, кримінальної юстиції, адвокатури та адвокатської діяльності, безоплатної правової допомоги : затв. наказом Мін'юсту України від 24.02.2020 р. № 666/5. URL: <https://minjust.gov.ua/files/genera/2021/01/19/20210119145117-81.pdf> (дата звернення: 05.09.2023).
7. Оніщенко Н. М. Правовий моніторинг: від теорії до практики. Альманах права. 2019. Вип. 10. С. 21—26. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava-vipusk-10-2019_.pdf (дата звернення: 05.09.2023).

Чи може аналітичний продукт замінити висновок експерта у кримінальному провадженні

Ірина Окуневич,

Дніпропетровський НДІСЕ, м. Дніпро, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7250-9477>,
e-mail: Okunevych.Iryna@gmail.com

У роботі наведено основні характеристики аналітичного продукту Бюро економічної безпеки України. Проаналізовано законодавчі норми щодо визначення джерел доказів у кримінальному провадженні. Визначено, що аналітичний продукт не є доказом і не може замінити висновок експерта у кримінальному провадженні.

Ключові слова: Бюро економічної безпеки України; аналітичний продукт (довідка); процесуальні джерела доказів; документ; висновок експерта.

Can an analytical product replace an expert opinion in criminal proceedings

Iryna Okunevych

The article presents the main characteristics of the analytical product of the Bureau of Economic Security of Ukraine. The author analyzes the legislative provisions for determining the sources of evidence in criminal proceedings. It is determined that the analytical product is not evidence and cannot replace the expert opinion in criminal proceedings.

Keywords: *Bureau of Economic Security of Ukraine; analytical product (reference); procedural sources of evidence; document; expert opinion.*

2021 року створено Бюро економічної безпеки (далі — БЕБ) України, що було пріоритетною вимогою Міжнародного валютного фонду. Відповідно до покладених завдань БЕБ виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

БЕБ оперує передусім аналітичною складовою, метою якої є оцінювання ризиків і загроз у бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сферах економіки, підготовка прогнозів та рекомендацій, спрямованих на їх усунення та/або мінімізацію.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» результатом роботи інформаційно-аналітичних підрозділів БЕБ є аналітичні продукти й інформаційні документи [1].

Аналітичний продукт — це результат аналітичного дослідження, складений у письмовій формі, з використанням інформації, що міститься в інформаційних системах БЕБ та інших джерелах, зокрема інформації, що міститься в заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення. Він містить опис проведених досліджень і зроблених за їх результатами висновків, відповідей на запитання, поставлені замовником аналізу, або на запитання, поставлені за власною ініціативою під час аналізу наявної інформації. Висновки, що містяться в аналітичних продуктах, повинні ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх ризиків у сфері економіки, зокрема на матеріалах кримінальних проваджень та оперативно-розшукової діяльності [1].

Відповідно до даних, зазначених у Звіті про діяльність БЕБ за січень-червень 2023 року, створено 581 аналітичний продукт та аналітичну довідку щодо правопорушень на загальну суму 99,6 млрд грн, із них: у бюджетній сфері — 98 аналітичних продуктів та аналітичних довідок на загальну суму 15,4 млрд грн, у податковій сфері — 409 на загальну суму 47,4 млрд грн, у митній сфері — 409 на загальну суму 9,3 млрд грн, у грошово-кредитній або інвестиційній сфері на загальну суму 27,2 млрд грн. Направлено до суду 137 кримінальних проваджень. Розглянуто судом матеріалів кримінальних проваджень і винесено 37 вироків (19 — за ст. 204 Кримінального кодексу (далі — КК) України, 15 — за ст. 205-1 КК України, 1 — за ст. 205-1, 209, 212 КК України, 1 — за ст. 199 КК України, 1 — 236 КК України), 17 ухвал про звільнення від кримінальної відповідальності, із них 13 ухвал за ч. 4 ст. 212 КК України (у зв'язку із відшкодуванням завданої державі шкоди) [2, 3].

Варто зазначити, що аналіз Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» дає підстави стверджувати, що аналітичний продукт не є джерелом доказів (доказом) у кримінальному провадженні.

На практиці аналітичний продукт почали широко використовувати в кримінальних провадженнях: по суті, він став повним аналогом аналітичних довідок, які раніше використовували органи податкової міліції для протидії відмиванню брудних коштів, хоча у ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі — КПК) України вичерпно визначено процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: показання, речові докази, документи, висновки експертів [4].

Очевидно, що аналітичний матеріал або аналітична довідка, складені працівниками БЕБ, теоретично можуть підпадати лише під категорію джерел доказів у КПК України «документ». Однак, КПК України містить не лише легальне поняття «документ» (ч. 1 ст. 99), а й чітко визначає у ч. 2 ст. 99 усі можливі форми документів, які можна використовувати як докази у кримінальному судочинстві [4]. Аналітичний продукт (довідка) працівників БЕБ не підпадає під види документів, зазначені у ч. 2 ст. 99 КПК України. Нині на дослідження судовим експертам-економістам надходять

аналітичні продукти (довідки) працівників БЕБ із метою підтвердити викладені в них висновки.

У реальності аналітичний продукт (довідка) — це 15—20 сторінок, більшість із яких — це дані про підприємство (його рахунки, інформація про власників, контакти тощо), півтори сторінки описів даних із баз, на які посилається БЕБ, і висновок. Оскільки аналітичний матеріал не є документом для цілей Податкового кодексу (далі — *ПК*) України, отже — не може виступати підставою для висновків судових експертів щодо повноти (неповноти) сплати податків суб'єктом господарювання, адже за п. 14.1.144-1 *ПК* України «документ для цілей цього Кодексу — документ, створений у паперовій або електронній формі з дотриманням вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» і «Про електронні довірчі послуги», складення та/або подання, та/або надіслання якого передбачається цим Кодексом [*ПК* України у подальших положеннях містить пряме відсилання до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6], ст. 9 якого визначає поняття первинного та зведеного фінансового документа.— *Прим. авт.*], іншими нормативно-правовими актами, прийнятими на підставі та на виконання цього Кодексу, та/або пов'язане з реалізацією прав та обов'язків платника податків, та/або контролюючих органів згідно із нормами цього Кодексу» [5]. Тобто аналітичний матеріал не містить прямих відомостей про об'єкт і предмет дослідження експерт-економіста — господарські операції суб'єкта господарювання (зокрема, про фінансовий і податковий облік, фінансові результати за обліком і, відповідно, про розмір обов'язків зі сплати податків).

Не містять поняття «аналітичні матеріали» і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені наказом Мін'юсту від 08.10.1998 р. № 53/5 (з подальшими змінами й доповненнями): там (у п. 3.3 гл. 3 розд. III) згадано такі документи (які надають експертові разом із документами про призначення експертизи): «Документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для розв'язання поставлених питань. Такими документами можуть бути прибуткові та видаткові накладні, податкові накладні, ордери, звіти матеріально відповідальних осіб, картки складського обліку, касові книжки, матеріали інвентаризації, акти ревізій, таблиці, наряди, акти приймання виконаних робіт, трудові договори, розрахункові платіжні відомості, виписки банку, платіжні доручення і вимоги, договори про матеріальну відповідальність, накопичувальні (оборотні) відомості, реєстри бухгалтерського обліку (журнали-ордери, меморіальні ордери, картки субконто та інші за балансовими рахунками), головні книги, реєстри податкових накладних, податкові декларації, баланси та інші первинні й зведені документи бухгалтерського та податкового обліку і звітності» [8].

Також слід пам'ятати, що (на відміну від працівників (детективів) БЕБ) експерт як процесуальна особа не має права самостійно збирати матеріали для проведення експертизи (ч. 4 ст. 69 КПК України) [4] і вирішувати питання, що виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю (зокрема, із питань права) [7].

Отже, аналітичні матеріали працівників БЕБ України не є доказом у кримінальному судочинстві. Для використання висновків аналітичного продукту у кримінальному судочинстві їх можна підтвердити шляхом призначення судової економічної експертизи, обов'язково надавши на дослідження експертів-економістів, окрім аналітичного продукту (довідки), первинні документи, які містять вихідні дані для відповіді на поставлені питання.

Перелік джерел посилання

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 21.08.2023).

2. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за січень-червень 2023. URL: https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/Zvity_infogr_2023/zvit-sich-cherven-beb-202340715-1.pdf (дата звернення: 21.08.2023).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.08.2023).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.08.2023).
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 21.08.2023).
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 21.08.2023).
7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.08.2023).
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 18.08.2023).

Розвиток критичного мислення як інструменту протидії інформаційній війні в інформаційному просторі України

Валерія Онацька,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3150-6971>, e-mail: valeri44447@gmail.com

Тетяна Савкіна,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9903-7393>, e-mail: tsavkina@gmail.com

Оксана Русанова,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0342-9223>, e-mail: ksusharusanova73@gmail.com

Визначено механізм психологічного впливу інформаційної війни Російської Федерації проти українського суспільства та проаналізовано теоретичні аспекти критичного мислення українського суспільства як інструменту протидії інформаційній війні в інформаційному просторі України.

Ключові слова: інформаційна війна; психологічний вплив; інформаційний простір; пропаганда; Україна; критичне мислення.

Development of critical thinking as a tool to counter the information war in the information space of Ukraine

Valeriia Onatska, Tetiana Savkina, Oksana Rusanova

The abstract defines the mechanism of the psychological impact of the information war of the Russian Federation against the Ukrainian society and analyzes the theoretical aspects of the critical thinking of the Ukrainian society as a tool to counter the information war in the information space of Ukraine.

Keywords: information war; psychological influence; information area; propaganda; Ukraine; critical thinking.

У сучасному світі інформаційна війна є найбільш агресивною формою протидії, із розвитком ЗМІ вона набула абсолютно нових, не бачених досі масштабів і значення, проте до сьогодні в науковій літературі й нормативно-правових актах відсутнє чітке визначення цього поняття.